

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Зоя СТУКАЛЕНКО (Кіровоград, Україна)

Постановка проблеми. У науковому осмисленні світової спільноти глобального розуміння набуває феномен толерантності, що відповідає складним процесам міжнародного, міжконфесійного та міжкультурного спілкування народів. Тому доцільно називати ту систему факторів, що спроможні розв'язати коло проблем у формуванні професійної толерантності й допомогти підвищити ефективність педагогічного процесу.

Основним механізмом у розв'язанні цього завдання є ситуація успіху, що уможливорює учнів досягти значних результатів у творчій діяльності й почутті самодостатності, психологічної комфортності, емоційної стабільності. У свою чергу, це передбачає урізноманітнення форм

практичного засвоєння музичного мистецтва та сприяє розвитку й задоволенню учнівських естетичних потреб. Ситуація успіху буде результативна за умови співробітництва між викладачами й учнями, а це вказує на провідну роль у формуванні професійної толерантності.

Отже, зважаючи на зазначене, дослідження процесу створення ситуації успіху як чинника формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва є своєчасним і доцільним.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема толерантності знаходить належне місце в наукових дослідженнях та є предметом уваги досить широкого кола дослідників. Серед учених різних країн, які суттєво вплинули на розвиток проблеми толерантності, слід відзначити Ж. Бастида, П. Кінга, Б.Уільяма та ін. Проблеми тактовності, безконфліктності перебувають у полі зору вітчизняних дослідників, з-поміж яких: Т.Алексєєнко, О.Безпалько, В.Бочарова, Р.Валітова, Ю.Василькова, А.Мудрик, О.Швачко. Дослідники Л.Завірюха, В.Калошин, В.Шалін акцентують увагу на питаннях розкриття педагогічного контексту феномена толерантності. Різні аспекти формування толерантності школярів та студентів у закладах освіти розглядаються у дисертаційних дослідженнях А.Асмоловим, Б.Гершунським, О.Карякіною, В.Козловим, Л.Колобовою, Д.Колосовим, І.Ключником, О.Олексюк, А.Погодіною, М.Перепеліциною, І.Пчелінцевою, Ю.Тодорцевою. Проблеми формування міжособистісних стосунків знайшли відображення в працях Б.Ананьєва, Я.Довгополової, А.Кондакова; проблеми міжетнічної толерантності досліджували Л.Аза, Р.Валітова, Л.Головатий, О.Грива, Б.Євтух, В.Зорько, О.Майборода, В.Мухтерем, Л.Орбан-Лембрик, А.Петрицький, Т.Сенюшкіна, О.Сербенська, В.Скуратівський, Г.Солдатова, Ю.Тищенко, В.Трошинський; генезис і типологію толерантності вивчали Н.Круглова, О.Магометова; толерантність у процесі знаходження цілісності стали предметом наукового пошуку Є.Козакова, У.Тишкова. Окреслену тематику розглядають також дослідники В.Лекторський, А.Садохін, Н.Федотова.

Основні концептуальні позиції в педагогіці успіху, що пов'язані з гуманістичною педагогікою та психологією, ми знаходимо у дослідженнях наступних науковців: Ю.Бабанського, І.Беха, О.Белкіна, О.Бондаревської, Н.Бордовської, У.Глассера, В.Дряпіки, Б.Ейпларда К.Ізард, І.Зязюна, В.Євдокимова, В.Луценка, О.Пехоти, В.Серікова, В.Сухомлинського, Л.Ткачука, В.Франкла, І.Якиманської. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження вищезазначених науковців.

Мета статті полягає в дослідженні процесу створення ситуації успіху як чинника формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Із цією метою нами було поставлено **завдання** виокремити внутрішні показники створення ситуації успіху у формуванні професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, успішність у навчанні підвищує впевненість майбутнього фахівця у своїй професійній компетентності, стимулює до самовдосконалення та робить молоду людину активною й конкурентоспроможною на ринку праці. Тому створення ситуацій успіху є важливою рушійною силою формування особистості. Успіх сприяє вивільненню внутрішніх сил студента, що породжує енергію для подолання труднощів і бажання навчатися.

Основні концептуальні позиції педагогіки успіху пов'язані із гуманістичною педагогікою і психологією, котрі передбачають спрямування на особистісно-орієнтований, індивідуальний підхід у взаємодії з учнями. Як уважає О.Белкін: «Головний сенс діяльності вчителя полягає в тому, щоб створити кожному вихованцю ситуацію успіху. Важливо розділити поняття «успіх» і «ситуація успіху». Ситуація – це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації. Ситуація – це те, що здатний організувати вчитель: переживання радості, успіху, щось більш суб'єктивне, приховане значною мірою від погляду зі сторони. Завдання учителя в тому і полягає, щоб дати кожному зі своїх вихованців можливість пережити радість досягнення, усвідомити свій потенціал, віру в себе» [2:30].

«Ситуація успіху – поєднання умов, котрі забезпечують результат цієї ситуації. Це те, що може організувати вчитель для успішного навчання учня і досягнення ним радості» [8:201]. Для досягнення ситуацій успіху в процесі фахової підготовки викладач повинен мати позитивну настанову на професійну діяльність, володіти вмінням слухати та емоційно впливати на учня, при цьому бути тактовним, толерантним.

Так, В. Сухомлинський стверджував, що «методи, які застосовуються у навчальній діяльності, мають викликати в дитини інтерес до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад повинен стати школою радощів: радощів пізнання, радощів творчості, радощів спілкування» [10:23].

«Виховання успіхом є однією з важливих умов розвитку особистості, – наголошує І. Бех, – неможливо формувати позитивну особистість у діяльності, що приносить їй постійно невдачі. Лише успіх молодій людині формує у неї достатню віру в себе і на цій основі – прагнення стати кращою» [3:26].

«Виховання успіхом, надання допомоги в прагненні вихованця задовольнити потребу в гідному місці в колективі однолітків – шлях створення довірливих взаємин творчої співдружності дорослих і дітей. Тільки за таких умов у підростаючій особистості виробляється готовність до сприйняття виховних впливів і правильного реагування на них», – зауважує науковець [3:26]. Тому почуття успіху проходить у формі позитивного переживання радості, задоволення, а почуття невдачі – відповідно у формі негативного переживання, розчарування, невдоволеності чи страждання. Це вказує на пряму залежність між почуттям успіху суб'єкта і його мотивацією на досягнення, оскільки в суб'єкта може виникнути мотив уникання негативних результатів, котрий ми називаємо спонукальним мотивом. Забезпечення спонукального мотиву характеризується стійкою пізнавальною потребою до професійної толерантності. Адже завдяки наявності сформованої якості майбутнього фахівця навчальний процес спрямовується на розвиток свідомого ставлення майбутніх учителів музичного мистецтва до оволодіння фаховими знаннями на засадах толерантності.

В основі педагогічної технології «Створення ситуації успіху» В.Дряпкі лежить особистісно-зорієнтований підхід до процесу навчання та виховання студентської молоді. «Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком навчання, фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища, зокрема, явища музичної культури. Ситуація успіху досягається тоді, коли сам студент визначає цей результат як успіх», – вважає вчений [5:7]. «Саме такий підхід до роз'язання проблеми ґрунтується на створенні нової етики й естетики педагогічної співтворчості, визначальними рисами якої є взаєморозуміння, взаємоповага, толерантність у діалоговому спілкуванні педагога і студента», – наголошує науковець [5:11].

На думку П.Анікеєвої та Г.Цукермана, створення ситуації успіху призводить до співпраці вчителів та учнів, що уможливорює активізацію пізнавальної діяльності, зростання інтересу до занять і справляє позитивний вплив на вольові процеси у навчанні [1]. Зважаючи на вищесказане, доцільно підкреслити, що ситуація успіху розвиває нестандартне мислення, бажання до творчої самореалізації, паритетних стосунків вчителя-учня та формує в студента позицію активного учасника пізнавального процесу.

Педагогічний досвід провідних науковців і власна науково-дослідна та практична діяльність із навчання студентства дає змогу стверджувати, що основними методами створення ситуації успіху в навчально-виховному середовищі є: *очікуваний успіх* (це стан задоволення від отримання заздалегідь прогнозованих результатів), *неочікуваний успіх* (стан задоволення студента від того, що його результати перевищили очікувані), *колективний успіх* (стан задоволення від успіхів у колективній діяльності), що, у свою чергу, ведуть до гедоністичного ефекту.

Стан та динаміка дидактично-виховної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається процесом утворення ситуацій-моделей, котрі прийнято називати моделювання педагогічних ситуацій. Провідними методами варто зазначити наступні: методи теоретичного аналізу (проектування та аналіз) і практичне їхнє відтворення (імітаційно-дидактичне відтворення). Моделювання педагогічних ситуацій уможливорює врахування особливостей студентів, їхніх уподобань та мистецьких смаків, сприяє реалізації дієвого підходу до вивчення музичних творів та впливає на формування професійної толерантності.

Важливим показником, що впливає на ефективність музичного навчання, у якому значне місце відводиться концертній діяльності й відкритим публічним виступам, є «страх» сцени або почуття тривожності, сценічного хвилювання перед концертним виступом.

На початковому етапі навчання студенти ще не вміють регулювати свої почуття й емоції, а тому часто не контролюють власні сценічні дії, та, перебуваючи в стані нервового напруження, досить часто виявляють нетерплячість, нетактовність й агресивну поведінку (інтолерантність). У цьому аспекті важливим завданням у навчанні є формування вміння контролювати свої емоції (внутрішній контроль, пов'язаний з технічними труднощами у виступі; зовнішній контроль, пов'язаний зі спілкуванням партнерів і залом глядачів). Тому спостереження за концертними виступами й творчими досягненнями студентів, вияв толерантної поведінки дають змогу зробити висновок про її вплив на розвиток самосвідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тож, рівноправна взаємодія між студентами та викладачем має бути спрямованою на досягнення загального відчуття комфорту у навчанні.

У цьому аспекті привертає увагу організаційно-методична система вокальної підготовки на гедоністичних засадах Л.Василенко (гедонізм від грец. *ἡδονή* – задоволення, насолода), що є концептуальним осмисленням механізму професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва [4].

Одним із факторів, які сприяють створенню ситуації успіху, на наш погляд, є творче художньо-освітнє середовище, тобто створення позитивної атмосфери, що передбачає широке вивчення музичних творів, організаційну зумовленість інтеграції мистецтв та діалогову взаємодію його представників, надає можливості впливу на позитивну мотивацію суб'єкта, спонукає до творчого

самовираження, сприяє розвитку творчої активності особистості й формуванню професійної толерантності.

Формування педагога творчого, самокритичного, толерантного може відбуватися тоді, коли майбутній учитель під час навчання у ВНЗ буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності за допомогою активних методів навчання, що готують його до співпраці з учнями. Одним із ефективних методів, на нашу думку, є моделювання педагогічних ситуацій та позитивна мотиваційна настанова на професійну толерантність.

Успішний концертний виступ також може бути стимулом для подальшої роботи й слугувати потужним чинником виходу з творчої кризи. Важливим у навчальній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва є усвідомлення мети й перспективи виконавської підготовки, де суб'єктивно позитивна перспектива оволодіння виконавською діяльністю переживається майбутнім учителем музики, як радість, а очікування радості може бути пов'язане не тільки з кінцевим результатом певної діяльності, але й з її початком та і з самим процесом. Очевидно, педагог повинен виявити мудрість, толерантність і рекомендувати на сцену студента з посильним для рівня його підготовки твором. Після успішного виступу студент уже може взятися за складніший твір. Тому в студентів слід насамперед сформувати бажання виступати. У цьому аспекті доцільно активізувати творчу активність студента в музично-виконавській діяльності, уміння знаходити оптимальні рішення та виходи зі складних ситуацій, уміння оцінити власні можливості, прагнення до професійного зростання, яке сприяє розвитку доброзичливості, толерантності, обміну культурно-просвітницького, виховного характеру.

Зважаючи на вищезазначене, ми виокремлюємо внутрішні показники створення ситуації успіху у формуванні професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва, з-поміж яких:

- актуалізація гедоністичних функцій музично-виховного процесу;
- створення позитивної атмосфери в навчально-виховному середовищі;
- моделювання педагогічних ситуацій;
- позитивна мотиваційна настанова на професійну толерантність (активна участь у конкурсах, олімпіадах, конференціях тощо).

Висновки. Отже, створена ситуація успіху стає точкою відліку для змін у взаєминах з оточуючими та для подальшого вдосконалення майбутнього фахівця, шляхами розвитку особистості. Здобутий в юності заряд оптимізму підвищує життєву стійкість особистості, загартовує характер та сприяє перетворенню й реалізації духовних сил. А створення ситуації успіху формує найціннішу людську якість – стійкість у боротьбі з життєвими труднощами, що, у свою чергу, актуалізує ціннісну спрямованість майбутнього фахівця – професійну толерантність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аникеева П.П. Учителю о психологическом климате в коллективе / П.П. Аникеева. – М. : Просвещение, 1983 – 96 с.
2. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать? / А.С. Белкин – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2. – С. 26.
4. Василенко Л.М. Теоретико-методологічні основи вокальної підготовки вчителя мистецьких дисциплін на гедоністичних засадах / Л.М. Василенко. Науковий часопис Нац. Пед. університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти : Вип. 7 (12). – С. 57–62.
5. Дряпіка В.І. Педагогічна технологія навчання і виховання майбутніх учителів музики. Наукові записки. – Випуск 39. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – С. 6–11.
6. Занюк С.С. Мотивація діяльності: спонукання, активність, успіх. – Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин.держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 124 с.
7. Коваленко Н.П. Психология успеха. – СПб.: Нева, 2003. – 160 с.
8. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. /О.М. Пехота та ін. – К.: А.С.К., 2002. – 256 с.
9. Романовський О.Г. Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект. – Х.: НТУ «ХП», 2007. – 592 с.
10. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1988 – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стукаленко Зоя Михайлівна – аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін, керівник оркестру народних інструментів мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: музично-виконавська підготовка майбутніх учителів музики, художньо-естетичне виховання молоді.